

הילד אינו יודע איזו סערה הוא יוצר סביבו. מאיה ישראל, דיוקן משפחתי, שמן על בד, 2015 צילום: יעקב ישראל

ניצור זוגות זוגות

איך עובדים בני זוג אמנים ביחד? האם החיים המשותפים משתקפים ביצירה? היכן עובר הקו המפריד בין החיים לאמנות, והאם יש תחרות בין בני הזוג? התערוכה "טנדו" מבקשת להתבונן בעבודתם של תשעה זוגות אמנים, ודווקא בבית המצורעים - שנישאו בסתר / רחלי ריף

בין גברים לנשים. בדצמבר 1929, כשבארץ מתחילות פרעות, גורשו שני זוגות מן המקום לאחר שהתגלה כי נישאו בסתר. שני הזוגות בחרו בזוגיות, באהבה, למרות שידעו שיצטרכו לשלם מחיר כבד ולעזוב את בית המצורעים, המקום ששימש להם בית. דווקא באותו מקום, במתחם הקסום של בית הנסן - שהפך בינתיים למרכז לעיצוב, מדיה וטכנולוגיה - מוצגת בימים אלו התערוכה "טנדו", המציגה עבודות של תשעה זוגות אמנים שבוחרו לחיות וגם ליצור יחד.

הורדת ידיים או פריז

בשביל אביטל נאור וכסלו, ארצות התערוכה, מיקומה של "טנדו" דווקא בבית המצורעים מהווה סגירת מעגל של ממש.

היא גדלה לא רחוק מכאן, בשכונת קטמון, ואמה הייתה האזרחית הראשית של המרפאה שפעלה במקום. "גדלתי במתחם הזה", היא אומרת. "מסוף שנות השמונים המקום הפסיק לתפקד כמחנה אשפוז, אבל עד 2009 הייתה כאן מרפאה לחולים שנתרמו. הייתי מגיעה לכאן בתור ילדה קטנה שמתלווה לעבודה של אמא שלה. כונן הלימודים לתואר הראשון בבצלאל אחד מהחברים כאן שימש לי סטודיו. מיקום התערוכה דווקא כאן הוא ממש השגחה. לא קיבלתי את המקום בדרך פרטקציה של אמא שלי ולא ביקשתי את החלל הזה. בצלאל הציעו לי אותו כמקום להצגת התערוכה. הוא ממש הגיע אליי".

התערוכה היא פרויקט הגמר של נאור וכסלו במסגרת מסלול הארצות של התוכנית לתואר שני במדיניות ותיאוריה של האמנות בבצלאל. לנושא שבו עוסקת התערוכה "טנדו" - בארמית: בידוד, בנשים, בוגג - היא הגיעה בדרך החוויה האישית שלה. היא מגיעה מעולם הציור האמנותי, ובן זוגה מעולם התיאטרון, כשחקן בתיאטרון הפלייבק "בעטלרס", ולהם ארבעה ילדים. "ארזיה ואני באים מבתים שונים מאוד. אני גדלתי בקטמון הישנה למשפחה פלורליסטית ושמאלנית, במשפחה שלנו יש הרבה אמנים וחובבני תאטרון. ארזיה מאו שאני זוכרת את עצמי. ארזיה הוא בן למשפחה עיראקית נרדית לב משכונת מקור ברוך בעיר. אלו עולמות אחרים לחלוטין שבהם

לכל מילה יכולה להיות פרשנות אחרת בצד השני. מהמקום הזה, בתקופות של מרחק, כף לנו לראות הצגה יחד. התיאטרון והאמנות הם מקומות שבהם העולמות שלנו נפגשים. האמנות היא אפשרות נוספת לחיבור.

"בתערוכה הקודמת שאצדתי הכרתי את פסי ראוני קומר, ואת מיה ופרת סלומון הכרתי קודם לכן. אלו שני זוגות שמציגים ב'טנדו'. פתאום הבנתי שבסביבה שלי יש זוגות רבים שעוסקים שניהם באמנות. גם ב'בעטלרס' לרבים מהשחקנים יש נשים אמניות. אני לא יודעת אם יש הרבה זוגות דתיים כאלה או שזה בגלל הסביבה החברתית שלי. אנתוני גרייס בנוש עיצוב, ובסביבה של תלמידי הרב עדין שטייננולץ ותרשבי תקוע דתי שמתכוון באמנות הוא מתחבר למישהו דומה. בהמשך גיליתי כמובן זוגות אמנים נוספים, לא מתוך העולם הדתי. עניין אותי לבדוק את זה, להבין איך זה עובד אצל אחרים".

אני שואלת את נאור וכסלו על תהליך הארצות של התערוכה המיוחדת הזו, שבה המארח הוא הפרט הביורגרי, שלרוב שוכן מחוץ ליצירה ולהשיפה האמנותית. "משהו בריגמיקה של זוגות אמנים חשף בפניי מקומות שברדך כלל אני לא נחשפת אליהם כארצות", היא אומרת. "התהליך היה מורכב ומתמשך ורדד הרבה שיחות עם האמנים. לפעמים הורגשה הייתה כמו טיפול זוגי. ארצות של זוגות אמנים יכולה לפעמים להיות קצת מצוצנית. משהו מתרחש ביניהם, אני שם בתוך הסיטואציה. הם יכולים להתחבק מולי וגם לריב ולהתווכח. נוצרו סיטואציות מעניינות. ביקשתי מאמנות הערכת ביטוח של העבודה שלה, ואחרי חמש דקות בעלה התקשר ואמר שהיא לא מעריכה מספיק את העבודות שלה ושאוסיף כך וכך.

"עניין אותי לבחון את הריגמיקה של העבודות. אם יש כאן יחד או הורדת ידיים, אם הווג משפיע אחד על השני ואיפה, וכשהעבודה משותפת - מה של מי, באיזה שלב זה שלי ובאיזה שלב זה שלו, מתי העבודה נכנסת אחד לתוך השני. עור שאלות שצצות הן מתי יש תחרות בין בני הזוג ומה קורה אם אחד מבני הזוג מצליח להשני לא. זה היה תהליך מרתק

יש כאן מוכנות למסור את הנפש בלי קשר לתמורה. הרבה פעמים להיות אמן אומר שהמצב הכלכלי על הפנים, ושסדרי העדיפויות משתנים, כי אם אמן עובד על פרויקט זה אומר שהוא בתוכו לחלוטין. אם אין בן זוג שמבין את כל זה, זה לא יכול לעבוד

ולעיתים גם טעון. לפעמים בעקבות מה שראיתי חודתי הביתה עם שיעורי בית לווגיות שלי".

לגבי סיבות החיבור בין זוג אמנים היא אומרת: "יש משהו מאחד בשפה הזו, במוכנות למסור את הנפש בלי קשר לתמורה. הרבה פעמים להיות אמן אומר שהמצב הכלכלי על הפנים, ושסדרי העדיפויות משתנים, כי אם אמן עובד על פרויקט זה אומר שהוא בתוכו לחלוטין. אם אין בן זוג שמבין את כל זה, זה לא יכול לעבוד. כל החומרים שאיתם עובדים ראובי ופסי קומר, שעוסקים בקולנוע תיעודי ובעבודות וידאו, נמצאים בחדר השינה שלהם, ואחרי הצילומים נמצא בדרך כלל בסלון הקירואן שלהם בתקוע. זו התרחשות אינטנסיבית מאוד גדולה, שגם מחודרת. הריקושיטים שזוגות אמנים מקבלים אחד מהשני מאפשרים להם לדייק ברעיון וביצוע של העבודה. בדרך כלל אמן עובד לבדו בסטודיו ועד לשלב מאוחר הוא לא יקבל תגובה על העבודה שלו ממישהו אחר. כאן בן הזוג מעורב מההתחלה, כבר משלב הסקיצות".

ב"טנדו" מציגים תשעה זוגות, שלושה מהם דתיים. נאור וכסלו לא פנתה לווגות שהתחננו או הכירו זה עתה, אלא

לכאלו שחיים יחד כבר שנים ארוכות, חלקים בית וילדים, וגם עושים אמנות. חלקם יוצרים בנפרד או בסטודיו משותף זה לצד זה, חלקם יוצרים יחד כצמד, חלקם יצרו יחד בפעם הראשונה, במיוחד לצורך התערוכה. "טנדו" מבקשת להתבונן בוווגיות הזו, לנסות להבין באיזה אופן משתקפים החיים המשותפים ביצירות האמנות, והיכן, אם בכלל, עובר הקו המפריד בין החיים לאמנות.

חותרים לאותו כיוון

זוג רוכב על אופניים דו גלגליים, אופני "טנרס" בלעז. האישה בחזית, הגבר מאחור, ברקע שדה ופרחים נעים ברוח. עד כאן הכול פסטורלי. מה שמטריד בתמונה הוא מה שחסר בה - האישה חסרת רגליים, ידיה מחויקות את הכירוף, הגבר חסר ידיים - רגליו מרוששות. האחד לא יצליח לרכוב על האופניים ללא השני, רק יחד הם מצליחים לעלות במעלה השביל. התלות, המטרופת לעתים, מובילה להצלחה. הצילום הזה, "פנאי" שמו, מוצג בפתח התערוכה. זוג הרוכבים הם אפי ואמיר, אפי וריס ואמיר בורנשטיין, בני זוג הפועלים יחד כצמד. אפי ואמיר נפגשו בשנת הלימודים האחרונה בבצלאל, הם חיים בביתם כבר כעשר שנים ומציגים בעיקר עבודות וידאו ופרפורמנס.

בתערוכה מוצגות שלוש עבודות וידאו שלהם. באחת הם נראים חותרים בסירת קאנו, יושבים זו מול זו, כל אחד חותר לכיוון שלו. הסירה נעה במעגלים, לא מתקדמת. בעבודת הווידאו השנייה נראה גוף אנגושי, ספק אישה ספק גבר, שבמרכזו פנור חלל גדול. בתוך החלל נראים אפי ואמיר חותרים בסירה, הפעם לאותו הכיוון, ביחד הם נעים במרחבו של הגוף. בין שתי העבודות הללו ישנה עבודת אנימציה, שבה נראה גבר הנאחז בכל כוחו בסלע הגטוע במים. בידו השנייה הוא מחזיק אישה, לכאורה מנסה להצילה מטביעה, אך ראשה נמצא בתוך המים ואבנים טועות פוגעות בגופה. הוווגיות בעבודות מוצגת כשהות בים. בני הזוג נמצאים יחד בסירה,

<<<

לטוב ולרע, נעים בין תלות להשלמה. הם חותרים זו כנגד זה או זה עם זה, במסע שמתרחש בתוך גוף אחד, ודנים בתפקידים המסורתיים של הגבר והאישה במערכת היחסים הווגית. בסרט שהופק לכבוד התערוכה וצילום ונערך עליידי אריק פטרמן מראיינת נאדר וכסלר את ווגות האמנים. לפני שהחלו לעבוד בחדר, אמיר היה צייר ואפי עשתה עבודות מיצב. "אם לא היינו עובדים בחדר, אמרת אפי בסרט, "אין ספק שכל אחד מאיתנו היה עושה משהו אחר ממה שאנחנו מתעסקים בו היום. חלק מההחלטה לעבוד בחדר היה להפסיק לעשות מה שכל אחד עשה בנפרד, ולנסות להיפטר ממה שנקרא 'החתימה של האמן'".

לגבי נקודות הממשק של חיי היומיום והאמנות היא אמרת: "בגלל שאנחנו עובדים תמיד כווג וגם חיים תמיד כווג, אין כל כך הולקה בין השעות עבודה לשעות בית". אמיר מוסיף: "קשה לומר שיש הפרדה בין היצירה האמנותית לחיים". "כשנים הראשונות היינו צריכים להגדיר את עצמנו, ליצור את הזהות שלנו בתצורה החדשה הזו של צמד", אמרת אפי. "הזהות שאותה הגדרנו היא של 'חידרה'. זה יכול הרבה צורות ויואליות, אבל היעיון היה שאנחנו יחדיה אתה באינטראקציה עם העולם".

אני שואלת את אמיר האם יש גם חסרונות בעבודה משותפת, האם העבודה כצמד יכולה גם להפריע ליצירת האמנות. "אבסולוטית יש חסרונות", הוא אומר. "אבל אלו חסרונות שאם מודעים אליהם ומקבלים אותם אפשר רק לצמצמם מהם. צריך לוותר על דברים מסוימים, ואם באים מתוך הנהנה שעובדים כווג, החסרונות האלו נעלמים עם הזמן. מדובר בעיקר במלחמה עם האנו, שלפעמים רוצה יותר, וצריך לוותר. אפשר להפליג ולהיטוף עם המחשבות, וכשעובדים עם משהו כל הזמן מתקשרים את המחשבות. כשאני חושב על רעיון אני מספר עליו מיד, ואם הוא נתקל בהתנגדות או שהוא לא מוצא חן בעיני האדם השני, מטבע הדברים אנושיו אותו. זה יכול להיות חיסרון, כי אי אפשר לדעת לאיזה מקום היית יכול להגיע אם היית ממשיך עם הרעיון הזה". האם יכולה לחיווצר ביניכם תחרות, אני שואלת. "ממש לא", הם עונים ביחד.

בגלריה ברבר בנהאלאח. במסגרתה הומינו את כל מי שפנץ בכך לבורה במצלמה כלי למצמצם. נועם מחזיק בשיא הבחירה - שש דקת וחצי ללא מצמצם. על העבודה בחדר הם אמרים: "אם ווג מחליט שכל אחד מהם עובר 10 שעות ביום והם מתראים רק בערב זו החלטה מסוימת. החלטה שלנו היא שאנחנו רוצים להיות בחדר, או ברא ננסה להיות בחדר כמה שיותר. אנחנו אוהבים לעבוד בחדר. זאת הייתה הבחירה שלנו. אהבה". אני רואה אותנו כמכלול של מחשבות ואנשים וגוף אחד", אמרת לידיה. "גם כשכל אחד עובד בנפרד על משהו אנחנו מנהלים דיאלוג, מתייעצים אחד עם השני. לאחרונה הוצאנו את המשרד מהבית, כך שאנחנו משתדלים לא לקחת את העבודה הביתה. גם וירתנו על מכשירי הטלפון החכמים כדי שלא יציק לנו".

רננה ויוני שלמון עוסקים בתחומים שונים. רננה ציירת, ויוני אנימטור. לכבוד "טנדר" הם יצרו בפעם הראשונה עבודה משותפת, "מחווה" שמה. על הקיד נראה ציור שמן מרשים, ריוקן עצמי של אישה. הסגנון רומנטי מאוד, מסורתי. אלא שהציור לא נותר כך, בפני עצמו. עליו מוקנת אנימציה של כפות ידיים שעושות בציור מה שהן חפצות: מדגדגות את

האמנות היא ביטוי למשהו יותר עמוק שאנחנו חולקים אותו המקום שממנו הפכנו להיות אמנים. זהו מקום שמשותף לנו גם אם מחר ייעלמו הקנבסים מהעולם. כך אנחנו רואים את העולם

הרמות, מצוירות עליה שפם, מזמינות אותה לזה, לצאת מהסגירות הכינוס, עד שנראה לנו שהפה מתעקק מעלה ומתחיל בחיך. הרצינות של תולדות האמנות נפגשת באנימציה מעוררת חיך. הציור הוא ריוקן עצמי של רננה, כפות הידיים הן פרי יצירתו של יוני. רננה מציגה ריוקן עצמי אינטימי ושלם, יוני מקרין על הציור מחוות ידיים תזויות, מין ניסיון מתמשך מצידו למשוך את תשומת לבו, אך גם להצחיק ולהחיות את הרמות והדימוי.

"כאמנית דתייה הרבה פעמים אין הזמן תמיכה מהסביבה ומהמספחה, זה שיש לי בן זוג שמעודד אותי ותומך בי זה מאוד משמעותי", אמרת רננה בסרט, "זה לא קיים אצל כל אחת. לפעמים יש לי רעיון מסוים שאני רוצה להביא לידי ביטוי ואני מספרת עליו ליוני, והוא אומר - רגע, רואים פה משהו אחר, אבל הרעיון שלך עמוק יותר מזה או לא בדיוק כזה. הוא עוזר לי לחדר את הרעיונות שיש לי בראש כדי להביא אותם לידי ביטוי בצורה טובה יותר. בזכות יוני התחלתי להשתמש ביותר הומור בעבודות שלי".

"האמנות היא ביטוי למשהו יותר עמוק שאנחנו חולקים", מוסיף יוני. "אותו המקום שממנו הפכנו להיות אמנים. זהו מקום שמשותף לנו גם אם מחר ייעלמו הקנבסים מהעולם. כך אנחנו רואים את העולם. זה ששנינו עוסקים באמנות כמקצוע מביא איתו רברים נוספים, עולם של שיח ושפה מסוימים שאנו חולקים. גם עניין הפרנסה הופך להיות משמעותי - בדרך כלל כשאחד מבני הזוג אמן השני נמצא בעולם המקצועי המסודר יותר. לא כך אצל ווג אמנים". לגבי העבודה המשותפת הוא אומר: "העבודה שייצרו לתערוכה במבטאת את הווגיות שלנו כאמנים. אנחנו לא מוסגלים לעבוד לגמרי ביחד, אנחנו שונים. אבל בעומק אנחנו חווים את העולם בצורה מאוד דומה. לפעמים זה עניין של רברים, של דברים שמונחים אחד ליד השני או בנקודה אחרת על השני, אבל ההפרדה ברורה".

כלים שבורים
על שני עמודים מונחת שתי יצירות קרימיקה של מיה סלומון. מיה עוסקת ביצירתה במנגנון של הדיסק האיבוד שלפניו הטלפון החכם כדי שלא יציק לנו. רננה ויוני שלמון עוסקים בתחומים שונים. רננה ציירת, ויוני אנימטור. לכבוד "טנדר" הם יצרו בפעם הראשונה עבודה משותפת, "מחווה" שמה. על הקיד נראה ציור שמן מרשים, ריוקן עצמי של אישה. הסגנון רומנטי מאוד, מסורתי. אלא שהציור לא נותר כך, בפני עצמו. עליו מוקנת אנימציה של כפות ידיים שעושות בציור מה שהן חפצות: מדגדגות את

העבודות, "בעל פעור", נראה פרוצופי של גברי'איש, שערך ופאתיו מתנופפים סביב, פיו פעור והלשון יוצאת החוצה, ובעיניו מבט מווגג של טרוף. פורת עוסק ביצירתו במעברים בין אקטורה רתית לשיגעון, בין קרושה למקומות של איבוד שליטה וחריגה מהסדר. נראה שבני הזוג עוסקים בנושאים דומים, בבדיקה היכן הדברים משתבשים, אך בדרך אחרת. מיה ופרת סלומון נפגשו בבצלאל ומתגוררים בבת עין עם ארבעת ילדיהם. היא קרימיקאית ומורה, הוא אמן ומנהל בית הספר לאמנות "פרדס". בתעודת הזהות שמוצגת ליד העבודות הם כתבו: "דירה בחדר, סטודיו בחדר, חשבון בנק בחדר, שבתות חדר, ארבעה בנים יחד. לא עושים אמנות בחדר".

"אני לא עובדים בחדר", אמרת מיה. "כשהיינו סטודנטים למדנו בחדר. זה היה אינטנסיבי והרבה רברים התחברו. אבל לא עברנו בחדר". "אנחנו כן מרברים בתהליכי העבודה ומשתפים במחשבות", אומר פרת. "אבל בפועל תהליכי העבודה רי נפרדים. המצב האידיאלי הוא ששנינו עובדים בחדר בסטודיו, כל אחד ועבודתו. אפילו הרצינות היא אחת כשעובדים בחדר בסטודיו. העבודה הרבה יותר יעילה". "הביחד הזה עושה לנו טוב", מוסיפה מיה. "לגבי הבחירה בפרת כמו שייחה בכלים היא אמרת: "יש לפרת רובה בבית, חוה היה נראה לי הכרחי שהוא יירד בכלים. יש חשיבות לכך שזה יהיה רווקא. בעצמי לא הייתי רוצה לעשות את זה". "זה גם מחווה של אמן, לא", הוא שואל פרת ומיה מתנהגות. "קיבלתי את הכר כדי לירות בו. אמרת שאת סומכת עליי. צריך לכוון טוב, זו המון אחרות".

צילום בחופשות משפחתיות
בציור שמן גדול וצבעוני נראית משפחה. אנו צופים בה מבעד לחלון כחול. על האדן מונחים עציצים ופרחים במיטב פריחתם. חתול יושב שם, מתמתח, וכימין התמונה נראית ציפור פורשת כנפיים, ספק נודדת ספק מגביהה עף. ילד

הזוגיות בעבודות מוצגת כשהות בים. בני הזוג נמצאים יחד בסירה, לטוב ולרע, נעים בין תלות להשלמה. הם חותרים זו כנגד זה או זה עם זה, במסע שמתרחש והאישה במערכת היחסים הזוגית

עומד בחזית התמונה, פניו משתקפת בחלון, אחד הפריחים הצומחים נראה על ראשו ככתר. מאחור אמו, נשענת על השולחן, מבטה מוראג, עצוב אולי. ומאחורי כולם - אולי חולש בתעודת הזהות המוצגת ליד העבודות, "הפעולה האמנותית מתקיימת במקביל תוך כדי החיים". תוך כדי העבודה על התערוכה נוסדה נאדר וכסלר בסיפור ששמעה מאמה על גירוש הווגות מבית המצורעים. היא הקרה בנושא, מציאה את הדר"ח של האחות הראשית שפעלה במקום הווגית עם התורות, אל המשפחתיות. הילד בציור מביט החוצה, אינו יודע איזו סערה הוא יוצר סביבו.

מאיה ויעקב ישראל, ציירת וצלם, גרים בירושלים. יעקב משתמש בסטודיו של מאיה כמקום לפיתוח תמונות, אך בעיקר יוצא למסעות צילום ממושכים בעקבות נושא מסוים. מאיה ובנם מתלווים אליו לחלק מהם. טול הציור של מאיה מוצב הצילום "נוה מרבי נשכח", שצולם בבקעת הירדן. יעקב עוסק במקומות נטושים, כאלו שפעם היו בהם בתי מגורים. הצילום נראה כמעט כרישום, הוא חד ומלא בפרטים שעין האדם אינה יכולה לקלוט כשהוא נמצא בטבע. הגוף נתון תחושה של נוכחות קטנה וחוקה, אולי כמו רמותו בריוקן המשפחתי שציירה אשתו. מסעות הצילום של יעקב מתקיימים במקביל